



*„Želim mnogo uspeha pri „Našem domu“,  
ki naj bi se obilo razširil po slovenski domovini.“*

*(Iz pisma našega nadpastirja in pokrovitelja, prevzvišenega vladike  
in škofa msgr. dr. Andreja Karlina — uredniku.)*

## BOŽIČNI OBIČAJI V PTUJSKI OKOLICI.

(Dr. Fr. Kotnik.)

Božični čas se prične z adventom; zato se vrsti v njem več praznikov in običajev, ki so vsi v zvezi z Božičem, oziroma novim letom, bodisi da so običaji krščanski, bodisi, da so še ostanki poganskih praznikov. V opisu sledim beležkam Antona Vogrinca, petošolca ptujske gimnazije, ki je doma pod Haložami. Lansko leto je imel o božičnih običajih svojega domačega kraja govorno vajo. Nato mi jih je spisal v zvezek. Nekaj gradiva je iz drugih virov. Haložani se starih božičnih običajev tako drže, da se jim zdi, da brez njih ni veselih božičnih praznikov.

Podajam samo gradivo ter si razlago pridržujem za poznejši čas in za kak znanstven časopis.

### Sv. Barbara.

Na Barbarino odrežejo ptujska mestna dekleta slivovih, višnjevih ali črešnjevih vejic ter jih postavijo v sobo v posodo, napolnjeno z vodo. Ker kmetice že poznajo ta običaj, prinašajo vejice tudi že na trg.

Če se vejice do svetega posta razcvete, potem je prihodnje leto gotovo poroka. Vejice se baje vse razcvetijo; zato se v Ptujju skoraj vsa dekleta pomožijo. Statistika v mestnem proštijško-nadžupnijskem uradu bi to trditev gotovo dokazala. V okolici pa hodijo šolarski fantje zjutraj ob treh, štirih, »Barbare voščiti«. Pred okni vpijejo:

Bog Vam daj dosti sreče,  
pa naj mokro dol teče,  
da bi imele kobile piščeta,  
koklje teleta,  
krave žrebeta itd.

Po voščilu dobijo od gospodarja ali gospodinje darilo v denarju, nekateri si ga precej naberejo. (Budina). Na dan sv. Barbare ne sme nobena ženska v mlin, ne sme prinesiti in nič odnesti; sploh blizu ne sme, ker ima mlinar drugače vse leto nesrečo in se vse polomi. (Budina).

## Lucijino.

Na Lucijino (12. decembra) vstane gospodinja že ob dveh zjutraj ter gre z veliko posodo za zrnje v žitnico. To posodo napolni z najrazličnejšim zrnjem — kolikor vrst ga je pač v žitnici. Od vsakega zrnja vzame merico, kakor se ji zdi. Zrnje nato zmeša in zmelje na domačih žrmljah tako, da jih narobe goni. Ko je zrnje zmleto, speče presen kruh, ki ga mora družina že pred solnčnim vzhodom pojesti. Ta kruh velja za dobro zdravilo zoper steklino.

Na Lucijino pričnejo nekateri Haložani delati čarovniški stolec. Ta stolec delajo od Lucijinega do Božiča — 12 dni. Pred solnčnim vzhodom mora pridejati stolcu les, ki pa mora biti vedno iz druge tvarine in tudi tisto jutro vrezan. Kolikor dni (12), iz toliko vrst lesa mora biti stolec narejen. Med vsem delom se ne sme umiti, nič moliti in nič v cerkev hoditi. Ko je na božični večer stolec gotov, ga mora nesti k polnočnicam. Med službo božjo mora stati pred cerkvenimi vrati. Pri povzdigovanju poklekne mož ali fant, ki je napravil stolec, na eno nogo in pogleda čez stolec. Tedaj vidi vse coprnice z latvicami na glavi in z lučjo v roki; ponekod pravijo, da gledajo coprnice nazaj in jih tako mož s stolca lahko spozna. Ko jih zagleda, mora hitro zbežati v kako hišo ali čez tri potoke, kajti drugače ga coprnice razdrobe v solnčni prah. Izdati pa jih nikoli ne sme; če bi jih izdal, ne bi nikdar več smel iti po solnčnem zahodu iz domačega dvorišča. Če bi coprnice izdajalca dobile po solnčnem zahodu izven domačega dvorišča, tedaj njemu tisočkrat gorje.

Tudi v Vogrinčevi domači vasi pod Halozami je neki moški delal stolec. Na sveti post, ko je bil stolec gotov, se je spozabil in umil. Bilo mu je jako žal, ker bi bil zelo rad spoznal coprnice. —

Do 14. stoletja je Lucijin dan veljal za najkrajši dan. Vsled tega razumemo, da se ga opleta še danes neka posebna očarljiva romantika. Tudi sosednji Hrvati delajo čarovniški stolec s tremi nogami. Vsak dan ga toliko napravijo, da je na sveti post gotov. Tedaj ga vzamejo k polnočnicam s seboj ter se med povzdigovanjem postavijo nanj, in glej, sedaj spoznajo vse coprnice, ki imajo lice obrnjeno od oltarja. Mož, ki to dela, mora takoj zapustiti cerkev, ker ga sicer po maši raztrgajo coprnice. Pri Sv. Martinu v Medjimurju pa začno izdelovati coprniški stolec že na dan sv. Barbare in ga izvrše na sveti post. Slično je še v drugih krajih.

## Tomaževo.

Na Tomaževo (21. decembra) gospodinja ne sme peči kruha. Neka gospodinja je pekla na Tomaževo kruh. Pod mizo je prišel velik črn pes, ki se ni dal prepoditi. Gospodinja ga je na vse načine izganjala izpod mize, toda vse zaman. Zato je šla h gospodu župniku, da ji nasvetuje, kaj ji je storiti. Župnik je nekoliko pomislil in rekel: »Isti domov in vzemi največji in najlepši pečeni kolač kruha ter ga zavij v bel prt! Ta zaviti kolač postavi pred psa, ki bo takoj odšel s kolačem vred.« Žena je vse tako naredila in pes je takoj popadel kolač in zbežal. Od tega časa si gospodinje ne upajo več na Tomaževo kruha peči. 21. december je najkrajši dan v letu. Zato imajo posebno Hrvatje še mnogo običajev o Tomaževem.

## Sveti post.

Kdor je bral Meškove spise, bo vedel, kaj je sveti post — dan pred Božičem. Z njim je združene veliko poezije.

Na sveti post spečejo po vseh Halozah po tri poprtnike, ki jih imenujejo p o m i ž j e k e. Ponekod jih napolnijo s suhimi hruškovimi in jabolčnimi krhlji. Na vrh tretjega pomizjeka prilepi gospodinja še manjši kolaček. Razen tega naredi z roko na vsakega križ, preden jih vsadi. Tega dne se vsi postijo do enajstih. Ob enajstih so še vsi tešči. Ob tej uri pa morajo biti vsi trije pomizjeki že pečeni. Preden zavžijejo kakšna jedila, poskusi vsak malo žganja in česna, češ, da mu ne bo postalo slabo. Ko so pomizjeki pečeni, imajo pojedino, obstoječo iz samih postnih jedi. Tedaj načnejo prvi poprtnik. Pojedina mora sestojati iz devetih različnih jedil: Na primer: gobja juha, hruškova juha, suhe kuhane slive in jabolka, repa, krompir, kostanje, fižol, slivova juha in pomizjek. Med jedjo gredo otroci v drvarnico po drva. Vsak hoče zopet biti prvi pri mizi. Tako se vrši včasih prava tekma. Otrok, ki je najprej prinesel drva in bil prvi zopet pri mizi, bo vse drugo-letu najurnejši.

Na božični večer vzame gospodar posodo z blagoslovljeno vodo ter poškropi vsa poslopja, da bi jih Bog varoval ognja in strele, poškropi poljedelske sadeže, da bi jih Bog blagoslovil in ne bi trebalo kruha stradati, poškropi živino, da bi jo Bog varoval raznih bolezni. Z njim hodi žena, ki vse pokadi, kar je gospodar poškropil, za njima stopajo otroci — vsi molijo rožni venec.

Na mizo postavijo božično drevesce, ki ga lepo okrasijo z različnimi papirnatimi cveticami, z rdečimi jabolki, pozlačenimi orehi, s pecivom, s svečicami itd. Pod drevesce pa postavijo lepe jaslice, ki so ponos hiše. Nad jaslice obesijo velikega angelja, ki drži bel trak v rokah z napisom: Slava Bogu na višavah. Za podobe na stenah pa zataknejo bršljanovih in smrekovih vejic. Okoli kipov naredo lepe papirnate vence. Na smrekove in bršljanove vejice obesijo rdeča jabolka in pozlačene orehe. Ko je vse lepo okrašeno, zapoje božično pesem: »Sveta noč, blažena noč«. — Sosednji fantje in dekleta pridejo gledat, ker so radovedni, kdo ima lepše okrašeno božično drevesce in lepše jaslice. Ob enajstih gredo vsi k polnočnicam razen gospodinje, ki ostane doma za varuhinjo. Na potu v cerkev svetijo z bakljami ali pa s suhimi smrekovimi treskami. Nekateri mečejo tudi rakete v zrak. Med tem pa gospodinja speče raznih gibanic in včasih tudi purana in pripravi pražena jetra. S temi jedili pogosti one, ki pridejo od polnočnic.

Ílapci, ki ostanejo doma, imajo pa med polnočnico največjo silo. Hodijo namreč od skednja do skednja krast seno. Ako konj je to noč več vrst sena, bo drugo leto rejen in mu nobeno seno ne bo škodovalo. Tisti pa, ki so mu na sveti večer krme ukradli, bo imel vse drugo leto mršave konje. Zato zabijejo to noč vrata na skednjih, parnah in hlevih, da jim ne bi kdo ukradel sena ali slame. Tudi vsa vrata na svinjakah zabijejo, da jim coprnice ne bi svinj poškodovale. Coprnice imajo namreč na božični večer največjo moč. Na sveti post vse lepo pomijejo in pometejo, da Božič ne najde nič grdega in umazanega v hiši. K polnočnicam nesejo kos kruha in nekaj bučnih koščic. Ko pridejo domov, dobi živina košček kruha, da ostane zdrava. Živino zbude in ji nasujejo po kruhu krme. Koščice shranijo

ter jih zmladletka sadijo, da obilno obrode in da imajo na njivah debele tikve. (Budina.) Na sveti post denejo pod mizo verigo, srp, telege in drugo poljsko orodje. K poprtniku pa položijo nož, s katerim ga na dan Sv. Treh kraljev razrežejo, ter ključ, ki ga zatikajo poleti v vrata, kadar grmi, da ne trešči v hišo. Tudi lonec pšeničnih otrobov postavijo k pomižjeku. S tem srpom sekajo po letu megle, ko se približuje nevihta s točo. — (Halozе.) Preden gredo k polnočnicam, odluščijo toliko lukovih lupin, kolikor je ljudi pri hiši ter jih nalože po vrsti na mizo. Za vsakega je zaznamovana ena lupina. V lupine potrosijo soli. Ko se vrnejo od polnočnic, pogledajo lupine. Kjer se je sol raztopila, tisti prihodnje leto umre. — Dekline gredo pred polnočnico v drvjak, si naložijo en naročaj drv ter jih nesejo v kuhinjo »pod kumen«. Ko se vrnejo od polnočnic, preštejejo drva. Če so sparana, potem se deklina prihodnje leto omoži. (Budina pri Ptuju.) — Med polnočnico od 12.—1. ure je v studencih mesto vode vino. (Budina.) Pastir vreže pred solnčnim vzhodom tri leskove šibe, ki še ne smejo biti leto stare. Z njimi žene živino k potoku napajat. Če to stori, ga živina vse drugo leto ne jezi.

### Božič.

Po polnočnicah gredo vsi domov in se gostijo z jedili, ki jih je gospodinja pripravila. Spat ne gre nihče. Vsi se vsedejo okoli peči in poslušajo starčeve zgodbe o božičnih nočeh. Zjutraj gredo vsi k svitnicam, razen varuha. Po zornicah je doma pripravljenega zopet obilo jela. Sedaj načnejo drugi pomižjek. Tretjega zavijejo v prt in postavijo na mizo, kjer leži do Sv. treh kraljev. Po jedi gredo nekateri k večernicam. Zvečer pa pri vsaki hiši molijo rožni venec.

### Štefanovo.

Na Štefanovo ima vsak fant k službi božji šopek, ki mu ga je dalo dekle. Z blagoslovljeno soljo posolijo meso, ko zakoljejo svinjo. Pravijo, da vsled tega meso ne črvavi. Z njo posolijo tudi tele, ko pride na svet, da ostane zdravo. Blagoslovljeno sol uporabljajo tudi za zdravilo.

### Janževo.

Na Janževo nesejo vino v cerkev blagoslavljat. Z blagoslovljenim vinom zalijejo vse sode, da se vino ne skvari. Vsak ga tudi malo pokusi, da je drugo leto čvrst in močan. Če zbolí živina, dobi blagoslovljenega vina na kruh. (Budina pri Ptuju.)

### Pámetva.

Na pámetvo vstanejo otroci že ob treh zjutraj, vzamejo veliko leskovo ali brezovo šibo ter hodijo od hiše do hiše tepežkat. Za dar dobivljajo denarja, jabolk in hrušk. Ker se jih nabere cela tropa, jim ponekod nočejo odpreti, zato pa dolgo razbijajo po vratih, kajti pámetva je njihova starodavna pravica.

Po Halozah hodijo odrasli pozneje na pámetvo. Odrasli dobe nekaj vina in kruha, nato pa odidejo drugam. Če so otroci že odrasli, pa vkljub temu hodijo tepežkat, pravijo deklini: »Ti bomo kolovrat dali, da boš predla, pa ne po pámetvi hodila.« Deklina si mora namreč do možitve 12 rjuh napresti. Šolí odraslemu fantu, ki še hodi po pámetvi, pravijo: »Ti bomo dali sekiro pa macelj.« —

## Staro leto.

Na staro leto napolni gospodinja žrelo v žrmljah, da ne bi novo leto našlo praznih žrmelj. Hišo pometajo trikrat, da bi bila v novem letu čista. Tedaj odpro tudi vse kašte za zrnje, da novo leto prinese božjega blagoslova v nje. Zvečer hodijo koledniki koledovat. Starih kolednic je malo; imajo že nove. L. 1918 so zložili fantje novo pesem. Ko izpojejo pesem, reče eden izmed fantov: »Ta pesem vam naj bo priporočena k novemu letu in veselo novo leto vam želimo.« Nato gospodar ali gospodinja obdaruje kolednike z denarjem. V vsaki pesmi želijo materi in očetu v dar Jezusa, fantom in dekletom pa čistost in za vzgled Devico Marijo. Zvečer hodi družina zopet kropit in kadit po vseh hramih in na polje ter moli.

## Novo leto.

Na novega leta zjutraj vstane gospodinja na vsezgodaj ter gre na podstrežje po jerbas orehov, jabolk in suhih hrušk. To vse izsuje na sredo hiše, tako da povzroči veliko ropota in se skotali po vseh kotih. Otroci se hitro prebude, planejo na tla in pobirajo orehe. To delajo starši zato, ker pravijo: Ako so to jutro otroci nagli, potem bodo vse leto nagli in pridni. Včasih pride kaka deklica iz sosesčine, zleze pod mizo ter vošči zdravo in veselo novo leto, da bi imeli v novem letu tristo mecljev pšenice in tudi toliko žita (= rži), sto mecljev koruze, sto pintov olja, koš klobas itd. Za voščilo dobi darilo v denarju. Opoldne jedo pri kosilu še pomizžjek, ki jim ga je en del ostalo še od Božiča. Od maše se ljudje podvizajo domu, da bodo potem vse leto nagli. Na novo leto gospodar obračuna z viničarji, delavci in najemniki. Ob tej priliki je poseben običaj v navadi.

## Sv. trije kralji.

Tudi na predvečer Sv. treh kraljev pokadijo in poškropijo vsa plosnja, poljedelske pridelke in živino, da bi jih Bog blagoslovil. Na vrata pripnejo tri križe in napišejo letnico ter črke G. M. B. Tudi ta večer hodijo belo oblečeni koledniki pet razne trikraljevske pesmi. Na glavi imajo s papirjem ovite klobuke (krone). Eden izmed njih pa drži v roki in suče veliko trioglato zvezdo, na kateri je polno lepih slik o božjem Detetu. V zvezdi gori sveča. Če se otroci smejijo, pevce zmotijo, ki morajo vsled tega brez daril osramočeni oditi drugam. Ponekod pa pravijo, da bodo imeli nesrečo v hiši, če se pevci zmotijo. Voščilo kolednikov materi, očetu, fantičem in dekličem, se glasi:

Preljubi oče, mati Vi,  
kaj bi Vam darovali?

Marijo ino Jezusa  
Tam v betlehemski štali.

Fantiči in dekličiči vi,  
nekaj bi vam mi dali,  
prelepo rožo čistosti  
To so najboljši dari.

Zdaj gremo proč, vam lahko noč,  
da mirno bi zaspali  
in k Jezusu Zveličarji  
Veselo gori vstali.

Ko pesem izpojejo, reče eden izmed fantov: »To vam pa naj bo priporočeno k Svetim trem kralom.« Ponekod jih povabijo tudi v hišo in jim ponudijo vina in kruha, drugi jim pa nesejo denarja pred hišo.

Na dan Sv. treh kraljev ženske ne smejo šivati, ker bi inace kure drugo leto ne nesle jajc. Bršljan in zelenje, ki so ga na sveti post zataknila za podobe v sobi, morajo pobrati. —

Na dan Sv. treh kraljev odtrga gospodar s pomizjeka oni manjši kolaček, ki se je na večjem pekel in ga nese v žepu k sv. maši. Ko se vrne domov, ga razreže in razdeli živini, mačku, psu, kuram itd. Ta kruh je dobro zdravilo zoper različne živalske bolezni. Opoldne načno tretji pomizjek. S tem obredom končajo božične praznike.

## MUČENIŠKI ROD.

(Pismo iz Italije.)

Ob Adriji in Soči živi naša kri. Okrog pol milijona jih je, ki so jim vkovali prostost v suženjske sponse. Že dete, ki je komaj stopilo iz materinega naročja, sprejme verige in jih nosi, dokler ne zdrkne v grob. Za grehe našega svobodnega rodu trpe naši bratje težke vice v suženstvu. Temnozelena Soča poje turbobno pesem in motna Vipavščica nosi s seboj grenke solze trpinov, ki prebivajo pod Nanosom. Rod mučenikov trpi in se v trpljenju očiščuje. Siromašen in osirotel je, vse so mu vzeli: šolo, društva in cerkev — le dom mu puščajo, ker je obubožan in zadolžen. Ta bo padel valpetom sam, kot osušeni sad v grabežljivo naročje. Gorje podjarmljenim!

### Prva težka pot.

Otroka pošljejo v šolo. Včasih je bila šola za marsikoga prva postaja njegovega križanega pota v življenje. Vendar je našel v šoli drugi dom, ki je bil sicer večkrat uraden, a vendar domač. Šolarčka je pozdravila v znanem materinem jeziku učiteljica — druga mati, duhovnik ga je sprejel z ono ljubeznijo, kot je prvi Duhovnik sprejemal male. Polagoma se je šola otroku prikupila.

Tudi na Goriškem gredo otroci v šolo. Njih pot pa je neprestana strma steza muk in bridkosti. V šolski sobi ga sprejme v tujem jeziku učiteljica, ki je privandrala iz vročih krajev kot potujčevalka in težka šiba božja. Otrociči zro preplašeni v njen obraz. Nič je ne razumejo, vse jim je tuje. Ponavljajo tuje besede, pojejo tuje pesmi in dvigajo ročice v pozdrav tujcu, ki jih je vkoval v verige. Celó pri nauku božje ljubavi čujejo tuje izraze, ki ne sežejo v dušo, čeprav so mehki in sladki. Sedem let obiskuje deca šolo in po sedmih letih ne zna ne laščine, ne slovenščine. Italijani hočejo neukih ljudi, ker je najlažje vladati nad zaostalim ljudstvom. Najbolj nestrpno čakajo učenci onega dne, ko jim izročijo zadnjo »pagello« (izpričevalo). Jezno vržejo od sebe črne čepice in črne srajce, ki so jih morali nositi v »Ballili« in kolnejo dneve, ki so jim zastrupili mladost. So pa nekateri, ki jih opojnost besed in priliznjenost omamita, da postanejo janičarji in se vdinjšajo onim, ki jih izrabljajo, dokler jih rabijo. Kar ni skvarila na njih šola, skvari še kasarna. Ni jih veliko, nekaj jih je pa le!

### Prazni domovi.

Veliko mladine v Primorju so rešila prosvetna društva. V preprostih sobah so si uredili svoj vaški dom, kjer je odmevala pesem, molče govorila slovenska knjiga in oživljal na odru naš mali svet. Takoj po vojni so si naši bratje osnovali prosvetno centralo z imenom »Prosvetna zveza«. Po vsej